

Н.В. Берестецька, канд. пед. наук
(Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького)

ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті окреслено сутність перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, описано її компонентну структуру. Проаналізовано поетапний процес формування перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, обґрунтовано важливість та особливості кожного етапу.

Ключові слова: перекладацька компетентність, структура, складова, етап, майбутні офіцери-прикордонники.

Постановка проблеми. Тісні міжнародні відносини України, потреба обміну результатами інтелектуальної праці, здійснення оперативної комунікації між різними групами людей та їх представниками, використання глобальних інформаційних ресурсів збільшує значення ролі перекладача в сучасному суспільстві. Це ж стосується й офіцерів-прикордонників. Сьогодні в умовах взаємодії Державної прикордонної служби України з іншими правоохоронними відомствами світу, виконання положень Концепції про інтегроване управління кордонами виникає потреба в підготовці висококваліфікованих перекладачів-прикордонників, що означає формування загальної культури, ерудиції, компетентності особи майбутнього перекладача прикордонного органу. Ці фактори обумовлюють **актуальність** дослідження. Розв'язання цієї проблеми пов'язане із ефективним функціонуванням системи вищої військової освіти, впровадженням нових технологій та підходів у навчально-виховний процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження тісно пов'язане з реалізацією положень Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року, що зумовлює підвищення рівня фахової підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, а також спрямоване на виконання навчальних завдань, що стоять перед професорсько-викладацьким складом Національної академії Державної прикордонної служби України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема сутності та структури компетентності займає важливе місце в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених (А. Белкін, Ю. Жуков, О. Овчарук, З. Підручна та ін.), а також є основою багатьох нормативних документів у галузі освіти. Аналіз процесу формування перекладацької компетентності здійснений у дослідженнях З. Підручної та С. Панова. Варто сказати, що Л. Цвяк окреслила особливості професійної діяльності та підготовки майбутніх перекладачів-прикордонників. Проте, питання формування перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників потребує детального аналізу та вивчення.

Постановка завдання. Метою статті нами визначено окреслити сутність та структуру перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також проаналізувати особливості її формування.

Виклад основного матеріалу. Термін «компетентності» трактується як здатність застосовувати знання й уміння, що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях. Іншими словами, компетентність – це здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах – ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми й контексті професійної ситуації. Компетентність – поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей та від умінь до знань. Крім того, відповідно до визначення Міжнародного департаменту стандартів освіти, навчання та викладання (Internation-

tional Board of Standards for Training, Performance and Instruction), поняття компетентності визначається як спроможність кваліфіковано проводити діяльність, виконувати професійні завдання. При цьому поняття компетентності містить набір знань, навичок і ставлень, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати певні функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній діяльності [5].

Проведений аналіз наукових досліджень [1 – 7] дає нам можливість окреслити структурні компоненти такого педагогічного явища, як «компетентність». Так, вчені виділяють наступні складові: гностичний, інформаційно-опанувальний, процесуальний, інтерактивний та особистісний компоненти.

Варто детально проаналізувати ці компоненти. Так, гностичний компонент передбачає володіння певною сукупністю знань, що актуалізуються у професійній діяльності в межах тієї чи іншої компетентності. Інший компонент, інформаційно-опанувальний, виявляється у вміннях накопичувати, обробляти та втілювати відповідно до власної концепції всю необхідну інформацію. Процесуальний компонент містить вміння практичної реалізації свого задуму, ідеї, проекту, упровадження авторських технологій, вирішення професійних завдань, самовтілення у результатах своєї праці. Інтерактивний компонент спрямований на встановлення позитивної соціальної взаємодії з метою вирішення професійних завдань. У свою чергу, особистісний компонент зорієнтований на оволодіння та виявлення у професійній діяльності соціально доцільних норм, цінностей, мотивів.

З огляду на пояснення сутності поняття компетентності та аналізу його структурних компонентів варто окреслити професійну компетентність майбутніх перекладачів.

Так, А. Белкін говорить про професійну компетентність як про показник відповідності фахівця вимогам професійного спрямування [1]. В. Веснін дає таке визначення професійної компетентності: здатність працівника виконувати свої функції в будь-яких умовах [2]. Підсумовуючи ці визначення, можна стверджувати, що професійна компетентність – це система, структурними компонентами якої є: професійні знання, вміння, навички, певні позиції, особистісні особливості, необхідні для виконання професійних завдань, що забезпечують оволодіння необхідними професійними якостями.

Перекладацька діяльність – особливий вид мовленнєвої діяльності, спрямований на реалізацію завдань міжмовної комунікації. Тому професія перекладача має свої особливості, насамперед, це уміння переключатися з однієї мови на іншу; здатність утримувати в пам'яті різного обсягу мовленнєві продукти; уміння використовувати фразеологічний ряд для висловлювання певної думки; швидкість формування і формулювання висловлювання; толерантне ставлення до співрозмовників із різним соціальним статусом і рівнем володіння мовою.

З. Підручна зазначає, що переклад як предмет навчання розглядається, перш за все, у ракурсі його суспільного призначення. Діяльність перекладача виявляється в здійсненні двомовної опосередкованої комунікації. Суспільне призначення професійної діяльності визначає її найсуттєвіші риси і є її найважливішою характеристикою. Майбутні перекладачі повинні мати певну позицію щодо своєї діяльності, усвідомлювати гуманістичні цінності перекладацької професії, які спрямовані на професійно-особистісне самовдосконалення, рефлексію, бути налаштованими на співробітництво й діалог, вміти проектувати особистісно-орієнтовану взаємодію із співрозмовником [7].

Професійна діяльність офіцерів-прикордонників відбувається в тісних міжмовних контактах. Проте діяльність перекладача Державної прикордонної служби має свої особливості. Так, офіцер-прикордонник виступає як усний перекладач на переговорах і під час ведення бесід із прикордонної тематики, виконує письмовий переклад та реферування, перекладає матеріали радіопереговорів та здійснює синхронний переклад. Таким чином, діяльність перекладача-прикордонника охоплює всі види та способи перекладу: від письмового перекладу уставів та документів до усного перекладу під час радіообміну, не виключаючи двосторонній

переклад під час бесіди на професійні теми, роботу зі службовою кореспонденцією, реферування прикордонних, суспільно-політичних, юридичних та технічних текстів [8].

Із вищезазначеного можна зрозуміти, що такі особливості професійної діяльності перекладача-прикордонника зумовлюють структуру перекладацької компетентності. У загальному вигляді перекладацька компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників характеризується як знання, вміння, навички, якості та інші особистісні характеристики, необхідні для успішного виконання професійних завдань.

Складовими перекладацької компетентності майбутнього офіцера-прикордонника є: лінгвістичний, соціокультурний, психологічний та інформаційно-технологічний компоненти. Проаналізуємо їх детальніше.

Особливе місце в структурі підготовки перекладачів-прикордонників займає лінгвістична підготовка. У процесі лінгвістичної підготовки перекладача професійно значимими стають такі складові як: семантична, інтерпретативна та текстова. Семантична складова пов'язана зі здатність перекладача мобілізувати внутрішні ресурси (системні знання, вміння, особистісні якості) для вилучення необхідних семантичних одиниць для подальшої передачі їх змісту іноземною мовою. Інтерпретативна складова полягає у вмінні визначення контекстуального значення мовленнєвих засобів та їх трансформації. Текстова складова тяжіє до безпосередньої діяльності з фаховим текстом, а саме: відтворення тексту, розрізнення його стилю, форми та інформаційного нагромадження.

Однак лінгвістична підготовка не є достатньою для формування перекладацької компетентності. Важливим фактором є соціокультурний компонент, оскільки він охоплює знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичаїв, традицій, норм поведінки, етикету, а також уміння розуміти й адекватно використовувати їх у процесі професійного спілкування. Як зазначено в Загальноєвропейських Рекомендаціях із мовної освіти, соціокультурний компонент перекладацької компетентності включає: розуміння того, що ключові цінності, переконання та поведінка представників різних культур відрізняються одні від одних; усвідомлення відмінностей та співвіднесення культур; вміння належним чином поводити себе й реагувати в типових професійних ситуаціях, а також знання правил взаємодії з представниками інших культур (розпізнавання жестів, усвідомлення значення фізичної дистанції тощо); уявлення про національні надбання та особливості національного менталітету представників інших культур [4].

Психологічний компонент стосується сукупності знань, вмінь та характеристик рис необхідних для ефективної комунікативної дії в колі професійних ситуацій. Ю. Жуков виділяє складові психологічної компетенції перекладача [3], що можна спекулювати і до офіцерів-прикордонників. Так, він зазначає, що перцептивна складова апелює до внутрішніх ресурсів, що дозволяють офіцеру-прикордоннику володіти собою в тій чи іншій ситуації професійної діяльності, а також забезпечують адекватне сприйняття та інтерпретацію інформації. Інтерактивна складова є системою внутрішніх ресурсів, що контролює ситуацію професійного спілкування та визначає правила підтримки контакту зі співрозмовником.

Четвертим елементом у структурі перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників є інформаційно-технологічна компетенція. В основу цього компоненту входять знання і вміння, що стосуються роботи з професійно важливою інформацією, здатність ефективно використовувати професійну інформацію та обробляти її. Крім того, перекладацька компетентність включає конкретні навички з використання сучасних технічних засобів, здатність використовувати у своїй діяльності інформаційно-комунікаційні технології, а також вміння застосовувати їх для автоматизації перекладацьких операцій.

Таким чином, характер перекладацької діяльності офіцерів-прикордонників та особливості структури перекладацької компетентності роблять завдання підготовки перекладачів для Державної прикордонної служби України достатньо складним процесом. Названі характеристики й особливості заставляють переглянути усталені підходи до їхньої підготовки, ва-

жливим аспектом якої є формування професійної комунікативної компетентності, що значною мірою визначає успіх їхньої професійної діяльності.

Сьогодні відомий поетапний процес формування перекладацької компетентності. Так, С. Панов зазначає, що складовими частинами такого процесу є базова, специфічна та спеціальна [6].

Базова складова частина проводиться під час вивчення теоретико-практичного курсу підготовки перекладачів: «Основи теорії перекладу». Зміст курсу майбутні фахівці засвоюють, щоб у подальшому використовувати його при виконанні професійних завдань. Знання на такому етапі повинні базуватися на системному підході. Одне положення повинно логічно виходити з попереднього, поступово доповнюватися та деталізуватися.

Наступним етапом є формування специфічних знань, вмінь та навичок. Саме на цьому етапі майбутній переклад вчиться робити переклади різних жанрів (науково-технічний, суспільно-політичний, діловий) та видів (усний та письмовий). Крім того, на цьому етапі важливою є організація роботи зі словником та спрямування зусиль на редагування перекладів.

На останньому етапі відбувається формування спеціальних знань, вмінь та навичок. Тобто майбутні перекладачі оволодівають термінологічними одиницями, які мають фахову спрямованість та вдосконалюють предметну галузь знань.

У процесі формування перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників можна окреслити ті ж етапи (базовий, специфічний та спеціальний), проте тут можна говорити не про послідовність, а про паралельність організації підготовки.

Так, на першому, базовому, етапі майбутні офіцери-прикордонники знайомляться з теорією перекладу, вивчають теоретичні положення перекладацької діяльності. Проте, на цьому ж етапі курсанти-прикордонники активно перекладають фахові тексти і вивчають прикордонну термінологію як частину своєї майбутньої спеціальності.

Другий етап, специфічний, передбачає вправління в різножанровому та різновидовому перекладі. Знову ж таки майбутній офіцер-прикордонник не відокремлює перекладацьку діяльність від службової. Удосконалення навичок перекладу відбувається на основі фахових текстів та документів, оригінальних записів зустрічей, відеосюжетів про діяльність органів охорони державного кордону тощо.

Спеціальний етап тяжіє до формування термінологічного вокабуляра. Цей етап у часовому відношенні відповідає третьому та четвертому курсам навчання в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Варто зазначити, що на цьому етапі курсант-прикордонник у достатній мірі має володіти термінологічними одиницями в галузі охорони кордону та знати їх у двох мовних поняттях. Практичні вміння та навички здобуваються під час щорічного стажування в підрозділах Державної прикордонної служби України.

Таким чином, кожен із етапів спрямований на виконання окремих завдань, проте всі етапи є взаємопов'язаними й позитивно доповнюють один одного, що забезпечує ефективність процесу підготовки майбутніх перекладачів-прикордонників та формування перекладацької компетентності.

Висновки. Перекладацька компетентність майбутніх офіцерів-прикордонників – складна універсальна, інтегративна характеристика особистості фахівця, що має у своїй структурі кілька компонентів: лінгвістичний, соціокультурний, психологічний та інформаційно-технологічний. Кожен із компонентів дозволяє перекладачам-прикордонникам ефективно здійснювати професійну діяльність. Формування перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників відбувається у три етапи: базовий, специфічний та спеціальний.

Перспективи подальших досліджень. Нами визначено перспективи подальших досліджень, а саме: створення моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, що навчаються за спеціальністю «Переклад», а також розробка навчальних вправ та спеціальних завдань із метою формування перекладацької компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Список літератури:

1. **Белкин А.С.** Компетентность. Профессионализм. Мастерство. / А.С. Белкин Челябинск: ОАО «Юж.-Урал. кн. изд-во», 2004. – 176 с.
2. **Веснин В.Р.** Управление персоналом. Теория и практика: Электронный учебник, – М.: Проспект, 2009.
3. **Жуков Ю.М.** Диагностика и развитие компетентности в общении: практ. пособие. / Ю. М. Жуков, А. Л. Петровская. – М., 1991. – 96 с.
4. **Загальноєвропейські** Рекомендації з мовної освіти: Вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання С. Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
5. **Компетентнісний** підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К. І. С.», 2004. – 112 с.
6. **Панов С.Ф.** Формування перекладацької компетентності в майбутніх перекладачі-філологів / С. Ф. Панов. // Матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». Режим доступу www.conf.vntu.edu.ua/humed/2006/txt/06psfmpf.pdf
7. **Підручна З.Ф.** Психолого-педагогічні чинники формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки / З. Ф. Підручна // Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника: (серія: педагогіка). – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. XXVI. – С. 122 – 127.
8. **Цвяк Л.В.** Проблеми підготовки військових фахівців-прикордонників зі спеціальності «переклад» / Л. В. Цвяк // Електронний архів Сумського державного університету. Режим доступу: www.essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/10492/1/Tsviak.pdf

Н.В. Берестецкая

ФОРМИРОВАНИЕ ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ

В статье раскрыто сущность переводческой компетентности будущих офицеров-пограничников, описано ее компонентную структуру. Проанализировано поэтапный процесс формирования переводческой компетентности будущих офицеров-пограничников, обосновано значение та особенности каждого этапа.

Ключевые слова: переводческая компетентность, структура, компонент, этап, будущие офицеры-пограничники.

N.V. Berestetska

FORMATION OF TRANSLATING COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS-BORDERGUARDS

In the article the essence of translating competence of future officers-borderguards has been outlined; its component structure has been described. The staged process of formation of future officers-borderguards' translating competence has been analyzed; the significance and peculiarities of every stage have been substantiated.

Key words: translating competence, structure, component, stage, future officers-borderguards.

